

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
International Journal of Social Sciences (IJSS)
ISSN 2548-0685   www.sobider.net

ULUSLARARASI BELGELERDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ 1

Ahmet BAHÇE²
Abdullah DEMİR³

ÖZET

İnsanlar dünyada var oldukları günden bu güne kadar güvenlik, beslenme, barınma vb. ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra, gelecekte de bu ihtiyaçlarını kesintisiz olarak karşılayabilmek için tek başlarına hareket etmelerinin yetersiz olduğunu, bir araya gelmeleri ve birbirlerine yardım etmeleri halinde bunu başarabilecekleri düşüncesiyle diğer insanlarla iletişime geçerek insan toplulukları kurmuşlardır. İşte düşünceyi açıklama (ifade etme) ve örgütlenme bu noktadan başlayarak tarihsel yolculuğuna başlamıştır. Zamanla insanlar çoğalarak aileleri, aileler toplumu, toplumlar milletleri oluşturmuşlardır. Milletlerde geleceklerini güvence altına almak, yaşadıkları yurtlarını korumak için devletleri kurmuşlardır. Kurdukları devletin güvenliği ile halkın sosyal, ekonomi, adalet, sağlık, güvenlik vb. toplumsal problemlerini çözmek, insanların mutluluklarını sağlamak için de bu hizmetleri yürütecek teşkilatlar kurmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Düşünceyi Açıklama, Hak ve Özgürlükler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İfade özgürlüğü.

ABSTRACT

People in the world living from day to day have enough security, nutrition, shelter, etc. in addition to meet the needs in the future, in order to meet these needs without interruption to act alone is insufficient, to come together and help each other can accomplish this are in communication with other people, thinking people have established communities. Here's the idea description (Express) and the organization started its journey from this point on, starting with the historical. Over time people are multiplying families, families, society, societies,

---

¹ Bu Makale Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde İfade Özgürlüğü Başlıklı Yükseklikensan tezimizden türetilmiştir. ZÜ SBE, 2015.

² Kamu Hukuku Uzmanı, ZÜ SBE

³ Prof. Dr. Hukuk Tarihi.

Nations have formed. Nations to secure their future, they have to protect the established States of the country. Their social security of the State, the economy, justice, health, social security, etc., to solve their problems, and to ensure that people's happiness will conduct these services have established agencies.

Keywords: Concept description, rights and freedoms, the European Convention on human rights, Freedom of expression.

GİRİŞ

İnsanın doğuştan özerk ve rasyonel bir varlık oluşuyla, insan onuru arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Her insana birey olarak onurlu bir hayat yaşayabileceği imkan ve şartların sağlanması gerekir. Dolayısıyla burada insan hakları kavramı karşımıza çıkmaktadır. Dünyadaki İnsan Hakları tanımlamalarına baktığımızda göreceli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeryüzünde yaşayan tüm insanların aynı haklara sahip olmaları, aynı imkan ve şartlarda yaşayabilmeleri için, insan haklarının göreceli bir kavram olmaktan çıkarılıp, herkesin kabulleneceği, sınırları çizilmiş, evrensel hukuk normlarına dayalı bir insan hakları tanımlaması yapılması gerekmektedir. Bu tanımlamada mutlaka, ihlal edilmesi durumunda uygulanacak yaptırımlar da belirlenmiş olmalıdır. Yani koruma altına alınmalıdır.

İnsan haklarının ne olduğu konusunda burada yapılan değerlendirmelerin arkasında yatan esas neden, ona deontolojik bir temellendirme sağlamaktır. İnsan haklarının, birey-otorite/birey-devlet arasındaki ilişkiye vurgu yapan görüşler temelinde, devlete karşı ileri sürülen iddialar/talepler bakımından siyasi niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle muhatabına yönelik olarak ifade özgürlüğü, devletin korumak zorunda olduğu haklar arasında yer alır. Siyasi talepler özelinde ifade özgürlüğü hem anayasal demokrasilerin temel taşları arasında yer almakta hem de insan hakları teorisinin oluşturulmasına kaynaklık eden insan hakları felsefesinde önemli bir yere konulmaktadır. İnsan hakları içinde ifade özgürlüğünün önemi ve ayrılmazlığı, içkin olan iddialar/talepler açısından da hakkın felsefi temellerinde de sıklıkla vurgulanmaktadır.⁴

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BELGELERİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İnsan haklarını evrensel ölçekte koruma ve denetleme çerçevesinde Birleşmiş Milletler sistemi gerek kurumsal yapısı gerekse kabul ettiği sözleşmelerle önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu kapsamda temel insan hakları arasında yer alan ifade özgürlüğünün korunması amacıyla

---

⁴ Suat Kamber, **İfade Özgürlüğü**, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012, s. 3-4.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

kaynağını İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden alan çeşitli sözleşmeler kabul edilmiştir. Bu başlık altında ifade özgürlüğünün İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında nasıl düzenlendiği incelenecektir.⁵

1.1. Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesinde İfade Özgürlüğü

Birleşmiş Milletler Örgütü ya da kısaca Birleşmiş Milletler (BM), 20.yüzyılın ilk yarısında yaşanan ve büyük insan yıkımlarıyla sonuçlanan 2. Dünya Savaşı'nın ardından savaşların tekrarını önleyerek, dünya barışını ve güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak amacıyla 24 Ekim 1945'te kurulan uluslararası bir örgüttür. Birleşmiş Milletler kendini adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş olarak tanımlamaktadır. Uluslararası İlişkilerde, kuvvet kullanılmasını ilk olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma Birleşmiş Milletler Antlaşması'dır.⁶

Örgütün, kurulduğu yıllarda 51 olan üye sayısı şu an itibariyle üyeliği kaldırılan Vatikan ve değiştirilen Çin Halk Cumhuriyeti son katılan üye Güney Sudan dahil 193'e ulaşmıştır. Örgütün yönetimi New York'ta bulunan genel merkezinden yürütülür ve üye ülkelerle her yıl düzenli olarak yapılan toplantılar yine bu genel merkezde gerçekleştirilir. Örgüt yapısal olarak idari bölümlere ayrılmıştır; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı. Örgütün en göz önündeki mercii Genel Sekreterdir.⁷

Birleşmiş Milletler, İkinci dünya savaşı sırasında yaşanan acılar ve dramlar insan haklarına dayanan sistemlerin ortaya çıkması konusunda genel bir düşünceyi gündeme getirmiştir. Bu amaçla insan haklarının uluslararası belgelerle korunması amacıyla 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), BM genel kurulunda kabul edilmiştir.⁸ Bildirge'nin kabul edilmesiyle insan haklarının evrenselleşme zemininin oluşturulduğu ileri sürülmüştür.⁹ Bildirgenin en önemli yanı ise insan haklarına küresel bir boyut kazandırması ve böylece kendinden sonra artık daha etkili koruma mekanizmalarıyla donatılan sözleşmelere önyak olmasıdır.¹⁰ İHEB üzerine inşa edilen sözleşmelerin kabulünü izleyen yıllarda, Birleşmiş

⁵ Kamber, s. 35.

⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler;23.01.2015.

⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler,23.01.2015.

⁸ Mümtazer Türköne, **Siyaset**, Ankara: 2003, s. 688.

⁹ Jale Civelek, **Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış**, Argumentum, Yıl.3, S. 25, 1992, s. 383.

¹⁰ Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, Seçkin Yay., Ankara: 2009, s.67.

Milletler organizasyonu, evrensel ve eylemsel insan haklarına saygı ilkesini gerçekleştirmek amacıyla sözleşme-içi ve sözleşme-dışı denetim ve koruma mekanizmaları yoluyla insan haklarına dayanan sistemini güçlendirmeye ve işlerlik kazandırmaya çalışmıştır.¹¹

Bildirge, BM Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948'de oylanıp kabul edilmiştir. Türkiye bildirgenin oylanmasında olumlu oy kullanmıştır. Bildirge, TBMM'de okunarak kabul edilmiş ve Bakanlar Kurulu'nun 6.4.1949 tarih ve 9119 sayılı kararı ile RG de yayınlanmıştır.

İHEB'nin moral üstünlüğü ve uluslararası ve bölgesel insan hakları belgelerinin oluşturulmasına kaynak teşkil etmesi bir yana, bir bildirge olması nedeniyle bağlayıcılığı olmayan bir niteliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle Bildirgenin hukuksal bir yaptırım gücü olmadığı¹², normlardan çok, moral değerleri dile getirdiği¹³ ileri sürülmektedir.

Yine de, İHEB'in kabulüyle temel insan hakları arasında yer alan ifade özgürlüğü ilk defa uluslararası düzeyde koruma altına alınmıştır. İHEB'de ifade özgürlüğü 19. maddede düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre; Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

Bildirge'nin ifade özgürlüğünü düzenleyen maddesi ifade özgürlüğünün kullanılmasında müdahalenin söz konusu olmadığını, bilgi ve kanaatlere ulaşma serbestisini ve ifadenin yayılmasını güvence altına alan genel bir çerçevesi çizilmiştir. Diğer bir deyişle, Bildirge'nin ifade özgürlüğünü düzenleyen maddesi kaynak bir düzenlemeye sahip olduğu için herhangi bir sınırlandırma rejimi öngörülmemiştir.

Ancak söz konusu Bildirge'nin 29. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken, başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olur. hükmü sınırlandırma rejiminden neyin anlaşılması gerektiği konusunda genel bir çerçeve öngörmektedir.

1.1.1. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü

¹¹ Mesut Gülmez **Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması**, TBB Yay., Ankara: 2004, s.20.

¹² Ömer, Anayurt, **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Seçkin Yay., Ankara: 2004, s.31.

¹³ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Yay., Ankara: 2004, s.185.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

İnsan Hakları Evrensel Bildirge'nin yayınlanmasından sonra, ifade özgürlüğünün somut bir forma dönüştürülmesi ve maddenin esasının açıklanması açısından Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS) önemli bir yere sahiptir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve ona bağlı ek protokol BM Genel Kurulunun 16.12.1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararı ile kabul edilmiş imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. 23.3.1977 de yürürlüğe konan bu Sözleşme, Türkiye tarafından 15.8.2000 tarihinde imzalanmış ve 4868 sayılı Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Uygun Bulunduğuna dair kanun ile onaylanmış ve 18 Haziran 2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Sözleşme'de ifade özgürlüğü alanı 19. ve 20. maddelerle düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 19. maddesine göre ifade özgürlüğü;

Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.

Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı;

b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya sağlık ve ahlaki koruma hükümleriyle güvence altına alınmıştır.

MSHS'nin, Evrensel Bildirgeyi açıklayan bu hükümleriyle ifade özgürlüğü, bir toplum içerisinde azınlık grupları arasında olsun ya da olmasın her bir birey için hukuki bir dayanak sağlayacağı¹⁴; bir mekân sınırı olmaksızın ifadenin çeşitli yollarla ve biçimlerle aktarılabilmesi; sınırlandırma rejimi ilkelerinden neyin anlaşılması gerektiği ayrıntılarıyla düzenlenmiştir.

İfade özgürlüğünün MSHS içerisinde düzenlendiği diğer bir maddesi ise 20. maddesidir. Söz konusu maddede Her türlü Savaş propagandasının ve ayrımcılığa, kin ve nefrete veya Şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulmasının hukuk tarafından yasaklanabileceğini hüküm altına alınmıştır.

Sözleşme'nin ifade özgürlüğünü sınırlandırma rejimine ilişkin ilkelerinin Evrensel Bildirge'de düzenlenen başkalarının haklarına, bireylerin itibarına; kamu güvenliği, kamu düzeni veya

---

¹⁴ Lema Uyar, **Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi** 1981-2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2006, s. 63.

sağlığı ve kamu ahlakı gerekçelere dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte BM sistemi içerisinde sınırlandırmanın uluslararası hukukun gereklerine uygun bir haklı nedene, başkalarının çıkarlarına ve meşru bir kamu çıkarına zarar verme riskine ve şok eden, kırıncı veya rahatsız eden ifade kullanılması durumuna bağlı olduğuna yönelik bir standart geliştiği görülmektedir.¹⁵

1.1.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü

Temelde Savaşların yarattığı acıları telafi etmek ve insanlığın barış ve huzuru amaçlarıyla kurulan Milletler Cemiyeti (MC), 26 Eylül 1924 tarihinde Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı öncesi süreçte yaşanan olumsuzluklar hem milletler cemiyetinin fonksiyonunu hem de bildirgeden beklenen etkileri zayıflatmıştır.

1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin BM Genel Kurulu'nda kabul edilmesinden sonra çocukların hak ve özgürlüklerine yeterince yer verilmediği yönündeki eleştiriler nedeniyle çocuklara özgü bir belge hazırlanması çalışmalarına başlanılmıştır. 20 Kasım 1959 yılında BM Genel Kurulu, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi'ni kabul etmiştir. Taraf ülkeler açısından bağlayıcılık kazanması için Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. maddeye uygun olarak 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamıştır. 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı T.C. Resmi Gazete'de yayınlanmıştır

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ifade özgürlüğü 13. maddede düzenlenmiştir. Söz konusu maddede;

Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

Bu hakkın kullanılması yalnızca:

- a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

---

¹⁵ Sophie Redmond, **İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni**, Türkçeye Çev. Tanıl Bora, **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, İletişim yay., İstanbul: 2007, s.42.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülme ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir. Hükümlerine yer verilmiştir.

Sözleşmeyle çocuklara kendi özel şartları doğrultusunda düşüncelerini oluşturma ve ifade etme hakkı verilmiştir. Bu açıdan söz konusu maddenin gerekçesinde de belirtildiği gibi, sözleşmeye taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. yükümlülüğü altına girmiştir. Bununla birlikte çocukların görüşlerini ifade etme haklarını kullanabilmeleri için ailelerin ve genel olarak kamuoyunun, çocuklarla ilgili kurumlarda çalışanların bilinç ve duyarlılık düzeyini geliştirmek, bu kişilerin çocukları bu yönde teşvik edecek ve çocukların görüşlerine gerekli ağırlığı tanıyacak biçimde eğitilmeleri zorunluluğu da vardır.

Sözleşme'nin sınırlandırma rejimi olarak benimsediği bankalarının haklarına ve itibarına saygı, milli güvenliğin, kamu düzeni, kamu sağlığı ve ahlakı nedenleriyle kanun tarafından ve gerekli olmak kaydıyla yapılacağı ilkelerin Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde yer alan ifade özgürlüğünü düzenleyen prensiplerle uyumlu olduğu söylenebilir.

2. AMERİKA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölgesel düzeyde ifade özgürlüğü ile ilgili önemli hükümler içeren bölgesel düzeydeki uluslararası belge, Amerika İnsan Hakları ve Ödevler Bildirgesi ile 1969'da imzalanıp 18.7.1978 tarihinde yürürlüğe giren Amerika İnsan Hakları Sözleşmesidir.¹⁶ Amerika İnsan Hakları ve Ödevler Bildirgesi¹⁷ 1948 yılında Amerika Devletleri 9. Konferansında kabul edilmiştir. Söz konusu Bildirgenin başlangıç bölümünde düzenlenen ifade özgürlüğüyle ilgili hükümler 4. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre; Her kişinin araştırma yapma, bir görüşe sahip olma ve herhangi bir iletişim aracı ile düşünceleri ifade etme ve yayma özgürlüğüne hakkı vardır.

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen hak ve özgürlüklere benzediği; tek madde dışında ekonomik, sosyal ve kültürel hakları düzenlemediği görülmektedir.¹⁸

---

¹⁶ Enver Bozkurt, **İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü**, Nobel yay., Ankara: 2003, s .89-91.

¹⁷ http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/amerikan_insan_haklari.htm, 15.01.2015.

¹⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul: 2001, s.411.

Sözleşme'nin birinci bölümünde, taraf devletlere Sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ekonomik durum gibi nedenlerle ayrımcılık yapmadan tüm insanlara uygulama yükümlülüğü getirildiği; taraf devletlerin bu doğrultuda tüm yasal düzenlemelerini yeniden gözden geçirmek zorunda olduğu vurgulanarak Sözleşme'nin kapsayıcı yönünün artırıldığı söylenebilir.¹⁹

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi ifade özgürlüğüyle ilgili düzenlemeleri 13. maddede ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğü söz konusu maddede;

Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, sınırlar dikkate alınmaksızın, sözlü, yazılı ya da basılı olarak, yahut sanatsal formda ya da bir kimsenin kendi seçeceği herhangi bir başka yolla, her türlü bilginin ve düşüncenin araştırılması, alınması ve yayılması özgürlüğünü de içerir.

Üstteki paragrafta düzenlenen bu hakkın kullanımı önceden sansüre tabi tutulamayacaktır; ancak aşağıdaki hususları temin için gerekli olduğu kadarı ile açıkça yasayla düzenlenmiş olarak müteakip sorumluluklara bağlı kılınacaktır:

a-Başkalarının haklarına ya da Şöhretine saygı gösterilmesi;

b-Ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da genel sağlık ya da ahlakın korunması.

İfade hakkı, basılı haberler, radyo yayın frekansları, yahut bilginin dağıtılmasında kullanılan araçlar üzerinde, ya da düşüncelerin ve görüşlerin iletilmesini ve dolaşımını engellemeye yol açacak diğer herhangi bir yolla hükümetin ya da özel kesimin denetiminin kötüye kullanılması halleri gibi, dolaylı yöntemler ya da yollar ile kayıtlanamaz.

Yukarıdaki 2 fıkra hükümlerini dikkate almaksızın, kamusal eğlenceler, çocuklar ve gençlerin ahlaki açıdan korunması amacı ile sadece bunlara ulaşılması hususunu düzenlemek üzere, yasayla getirilecek bir ön sansüre tabi tutulabilir.

Her türlü Savaş propagandası ve hukuka aykırı Şiddeti kışkırtan ulusal, ırksal ya da dinsel nefret savunması ya da ırk, renk, din, dil ya da ulusal köken dâhil herhangi bir temelde herhangi bir kişiye ya da kişiler grubuna karşı herhangi bir başka benzeri yasadışı eylem, yasa ile cezalandırılabilir suçlar olarak değerlendirilecektir. hükümleriyle düzenlenmiştir

İfade özgürlüğünün ayrıntılı olarak düzenlendiği Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 13. madde hükümleriyle, ifadenin çeşitli araçlarla ve biçimlerle elde edilmesini ve aktarılmasını güvenceye

---

¹⁹ Bozkurt, s.91

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

alındığını; herhangi bir ön sansür uygulamasının kamusal eğlenceler, çocuklar ve gençlerin ahlaki açıdan korunması ve sadece bunlara ulaşılması hususuyla sınırlı olması dışında söz konusu olamayacağını; sınırlandırma rejiminin BM sistemine uygun olarak sonradan yapılabileceğini ve savaş propagandası, Şiddet, nefret, ayrımcılık gibi içeriğe sahip ifadelerin hukuki çerçeve içerisinde değerlendirileceğini düzenlenmektedir. Ancak ayrımcılıkla propagandasına ilişkin düzenlemenin yasadışı Şiddet veya benzeri eylemlere tahrik niteliğinde olması zorunluluğunun dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, ayrımcılık propagandasının yasadışı Şiddet ya da benzeri eylemlere tahrik niteliğinde olmaması durumunda sınırlandırma rejiminin bu sözleşme kapsamında değerlendirilemeyeceği ileri sürülmektedir.²⁰

Ayrıca, Sözleşme, ifade özgürlüğü ile ilgili olarak 14. maddesinde, kitle iletişim araçları ile hakları ihlal edilen bireylere aynı iletişim yolunu kullanarak yanıt verme yahut düzeltme hakkını düzenlemiştir.

3. AFRIKA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade özgürlüğünün bölgesel düzeyde ele alındığı diğer önemli bir düzenleme Afrika İnsan ve Halkların Hakları şartıdır. Afrika Birliği Teşkilatı tarafından Afrika kıtasında evrensel insan haklarının tanınması ve uygulanması amacıyla imzalanmıştır. 27.06.1981 tarihinde kabul edilen ve 21.10.1986 yılında yürürlüğe konulan Afrika İnsan ve Halkların Hakları şartı, Afrika halklarının meşru amaçlarını gerçekleştirmesi için eşitliğin, özgürlüğün, adaletin ve onurun esas amaçları arasında yer aldığını başlangıç hükümleri arasında belirtmiştir.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi Sözleşme Afrika Birliği Organizasyonu bünyesinde imzalandığı için sözleşmeye taraf olan devletler de yine bu organizasyonun üyesi olan Afrikalı ülkelerdir. Afrika Birliği Organizasyonu'nun bugün toplam 53 üyesi bulunmaktadır. Sözleşmeyi ilk etapta 21 Ekim 1986 tarihinde 26 devlet onaylamıştı. 1 Ocak 1987 tarihi itibarıyla sözleşmeyi imzalayan devletlerin sayısı 31'e çıkmıştı. 15 Temmuz 2009 itibarıyla ise toplam 53 Afrikalı devletin bu sözleşmeye taraf olduğu görülmektedir.²¹

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin içeriğine değinecek olursak sözleşme Afrika kıtasında Avrupa ve Amerika kıtasındaki evrensel insan hakları değerlerini temel alarak bölgesel bir insan hakları sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır. Sözleşme genel itibarıyla sivil

---

²⁰ Melike Batur Yamaner, **Uluslararası Hukukta Düşüncüyü Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu**, İstanbul, 2001, s. 48.

²¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Afrika_%C4%B0nsan_ve_Halklar%C4%B1n_Haklar%C4%B1_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi-15.01.2015.

ve siyasal haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, halkların hakları ve bu hakların geliştirilmesi ve uygulanmasına dair temel yükümlülüklerden, görevlerden oluşmaktadır. Sözleşme'nin birinci maddesinde, Organizasyona üye devletlerin, bu sözleşmede yazılı olan hak ve özgürlükleri tanıyacaklarından ve söz konusu hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesini sağlamak için gerekli yasama ya da diğer tedbirleri alacaklarından bahsedilmektedir.

Şart'ın ifade özgürlüğünü güvence altına alan 9. maddesi;

- Her birey bilgi edinme hakkına sahip olacaktır.

- Her birey görüşlerini, hukuk çerçevesi içinde ifade etmek ve yaymak hakkına sahip olacaktır. hükümleriyle düzenlenmiştir.

Afrika kıtasının tarihinde yaşadığı olumsuz deneyimler nedeniyle sınırlandırma rejimine ilişkin düzenlemelerde taraf devletlerin inisiyatifinin geniş tutulduğu ileri sürülmektedir.²² Şart'ın ödevler bölümünü düzenlediği 27. maddesi sınırlandırma rejimine ilişkin şu hükümlere yer vermiştir;

Her bireyin, ailesine ve topluma, Devlete ve yasal olarak tanınan diğer topluluklara ve uluslararası topluma yönelik olarak ödevleri olacaktır.

Her bir bireyin hakları ve özgürlükleri, başkalarının hakları, kolektif güvenlik, ahlak ve ortak çıkarlar gereğince dikkate alınarak kullanılacaktır.

Temel haklar ile Afrikan uygarlığı arasında bir denge sistemine dayalı bir algılanışla düzenlenen sınırlandırma rejimi, ifade özgürlüğü açısından şartın 9. maddesinin 2. fıkrasında ifade edilen hukuk çerçevesi kavramı içerisinde değerlendirilmektedir.

İkinci fıkrada geçen hukuk çerçevesi kavramından, ifade özgürlüğü konusunda yasal sınırlamalar getirilebileceğini ya da Afrika kültürünün ve Afrika değerlerinin güçlendirilmesi için ya da devlet güvenliği gibi daha ileri kavramlarla sınırlama getirilebileceği ifade edilmektedir.²³

Bu açıklamaya göre ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamanın sınırı ile ilgili tek hüküm sınırlamanın yasal ve düzenleyici işlemlerle yapılmasıdır.

İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasında Afrika tarihi içinde yaşanan olumsuzlukların etkisi nedeniyle ayrımcılık yasağı, kitle halinde sınır dışı edilme yasağı, self-determinasyon hakkı,

---

²² Tekin Akıllıoğlu, **İnsan Hakları -1- Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri**, Ankara, 1995, s. 226.

²³ Elizabeth F. Dedeis, Freedom of Speech and International Norms: A Response to Hate Speech, 29 STAN. J. INT'L L. 57, 62, 1992, s.118.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

kendi kaynaklarına sahip olma hakkı gibi bazı diğer haklar açısından da yasa çerçevesinde sınırlandırma rejiminin devletlere geniş bir yetki verildiği görülmektedir.

4. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SINIRLAMA NEDENLERİ

Resmi adıyla İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme olan ve genel kabul görmüş söylemi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle korunan haklar, hak ve özgürlüklerin sınırlama ilkeleri, sözleşmede ek protokollerle yapılan düzenlemeler bu bölümde genel hatları ile incelenmiştir.

4.1. Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

2. Dünya Savaşının insanlık için oluşturduğu acı deneyimlerden sonra Avrupa devletleri bu tür acı deneyimlerin tekrar yaşanmaması için arayış içerisine girmişlerdir. Görüşmeler sonucunda Avrupanın demokrasi bağlamında bireylerin özgürlüğü, siyasal özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayalı olarak bir kurum oluşturmak konusunda görüş birliğine varılmış ve bunun sonucunda Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyi kurulmuştur. Avrupa Konseyine ilişkin statü 10 devlet tarafından 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzalanmış ve 3 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye Avrupa Konseyi'ne 8 Ağustos 1949'da resmen katılmıştır. Konsey oluşturulurken devletler demokrasi anlayışlarını da belirtmişlerdir. Konseyin statüsünün başlangıcında ilk kez gerçek demokrasiden bahsedilmekte, gerçek demokrasinin birey özgürlüğü ve hukukun üstünlüğüne dayandığı belirtilmiştir.²⁴

Avrupa Konseyinin kuruluş amacı İnsan Hakları ihlallerini önlemek için ortak ülkü ve ilkeleri korumak ve yaymak, ekonomik ve sosyal gelişmeleri sağlamak olarak belirtilmiştir. Konseyin bu amacından, 2. Dünya savaşı ve öncesinde yaşanan 1. Dünya savaşında Avrupa'nın uğradığı sosyal, ekonomik ve politik çöküntüden kurtulma çabası içerisine girdikleri ve diktatör yönetimlerinin insanlığa karşı onur kırıcı davranışlarının artık unutulmak istendiği anlaşılmaktadır.

Avrupa Konseyinin amaçları arasında yer alan en önemli ilke; insan haklarının ve temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi olup, bu amaçla hak ve özgürlüklerin en etkin bir şekilde korunması amacı ile bir sözleşme hazırlanmasına başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ortaya çıkmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olabilmek için aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesi olma koşulu getirilmiş, Avrupa Konseyine üye olabilmek için ise insan haklarını korumanın alt yapısına sahip olma

---

²⁴ Said Vakkas Gözlüğü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi*, Ankara, 1999, s. 80.

koşulu aranmıştır. Yine sözleşmeyi ciddi olarak ihlal eden üye devletlerin Avrupa Konseyinden çıkarılma koşulları da hüküm altına alınmıştır.

Hazırlanan sözleşme 4 Kasım 1950de imzaya açılmış, Avrupa Konseyi üyesi on devletin onay belgesini genel sekreterliğe vermesinden sonra yürürlüğe girmiştir.²⁵

Sözleşmeyi hazırlayanlar, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisini başlangıç noktası olarak, insan haklarını ve temel özgürlükleri korumak ve daha ileriye götürmek suretiyle, Avrupa Konseyinin amaçlarının gerçekleştirilmesini istemişlerdir. Sözleşme, Evrensel Bildiride yer alan bazı hakların kolektif bir biçimde uygulanması için ilk adımları atmıştır.²⁶

Sözleşme demokratik rejimlerin devam ettirilmesi açısından gerekli olan asgari hak ve özgürlükleri güvenceye alarak işe başlamış, zamanla insan hakları listesini genişletmiştir. AİHS ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan çok sivil ve politik hakların korunmasına öncelik vermiştir. Bu sözleşmeyi sosyal ve ekonomik hakları içeren Avrupa Sosyal Şartı izlemiştir. Türkiye 18 Mayıs 1954'te sözleşmeyi onaylamış, 28 Ocak 1987'de de bireysel başvuru hakkını tanımıştır. Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini ise 28 Ocak 1990'da kabul etmiştir. AİHS, Avrupa Konseyi üyesi 47 devlet tarafından onaylanmıştır.²⁷

4.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Kapsamı

Sözleşmenin 1. maddesinde taraf devletlerin kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerin tanınması yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre sözleşmeye taraf herhangi bir devlet, vatandaşı olsun veya olmasın sözleşmede düzenlenen hak ve özgürlüklerden kendi yetki alanlarında bulunan tüm insanları yararlandırması yükümlülüğü altında bulunmaktadır. Bu hükümde taraf devletlerin birbirlerine karşı ve bireylere karşı yükümlü oldukları sonucu çıkmaktadır.

Sözleşme 11. protokol ile birlikte toplam 59 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin girişinde sözleşmenin ve Avrupa Konseyinin amacı belirtilmiş, Birleşmiş Milletler Tarafından ilan edilen insan hakları evrensel bildirisinde belirtilen hakların ve özgürlüklerin her yerde ve etkin olarak tanınması ve uygulanmasını amaçladığı ve aynı inancı paylaşan Avrupa devletlerinin evrensel bildiride yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanması yolunda sözleşmenin ilk adımı olduğu belirtilmiştir.

---

²⁵ Fuat Şenoğlu, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller**, <http://www.turkhukuk sitesi.com>- 04.09.2014.

²⁶ <http://aihm.anadolu.edu.tr/>, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuku Projesi-04.09.2014.

²⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar-05.09.2014.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

1.bölümde haklar ve özgürlükler liste halinde belirtilmiş, hakların ne olduğu açıklanarak her hakla ilgili olarak özel sınırlama sebepleri varsa bunlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

2. bölümde ise sözleşmenin getirdiği en büyük yenilik olan ve sözleşmenin uygulanmasında büyük etkinliği olan AİHM'nin kuruluşu, yargıç sayısı, yargıçların görev süreleri, organları, verilebilecek kararlara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Sözleşmenin güvence yapısı hakkında yazarlar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları sözleşmenin esas metninin veya en azından birinci bölümünün iç hukuka alınması yükümlülüğü getirdiğini savunmaktadırlar.

Sözleşmede uygulama yer ve zamanı yönünden de hükümler bulunmaktadır. Sözleşme, her devletin onama tarihinde yürürlüğe girer ve bu tarihten sonraki ihlallerden dolayı devletlerin sorumluluğu başlar. Bir başvuru, süren ihlale ilişkin değil ise ilgili devlet açısından, sözleşmenin yürürlüğe girişinden daha önceki bir olay için geçmişe yönelik uygulanamaz²⁸. Ancak daha önceden yapılan ihlal sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra da devam ediyorsa bu durumda sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki ihlal dolayısı ile mahkemeye başvurulabilmekte, özellikle mahkemece makul sürede yargılama yönünden yapılan incelemede sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önceki ihlaller de sürenin belirlenmesi açısından göz önüne alınmaktadır. Türkiye bireysel başvuru hakkını 28 Ocak 1987 de tanımış, bu tarihten itibaren yapılan ihlallerle ilgili olarak birçok başvuru olmuştur. AİHM'nin kurulmasından sonra ise artık başvuru hakkını tanıma uygulaması kaldırılmış, kendiliğinden AİHS'ne taraf devletler mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiş sayılmışlardır.

Sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen yükümlülük ilgili taraf devletin kendi ülkesinde ve kendi organlarının yaptığı eylem ve işlemlerle ilgili tutum ve davranışlarını kapsamakta, ayrıca ilgili devlet otoritesini ulusal sınırları dışında da kullanmış ise bu kullandığı alanda da devletin yükümlülüğü kabul edilmektedir. Bu konu Loizidou davasında belirtilmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni sadece Türkiye tanımış, başka herhangi bir ülke tanımamıştır. Yapılan başvuruda Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye'nin mülkiyete el koyduğu iddiası ile Güney Kıbrıs Rum Kesiminden yapılan başvuru AİHM'nce kabul edilmiş, Türkiye'nin devlet otoritesinin Kuzey Kıbrıs'ta da devam ettiği sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre sözleşmenin amacı, taraf bir devletin sorumluluğunun, hukuka uygun olsun veya olmasın, ülkesi dışında bir alanda etkin denetim kullanan askeri bir hareketin sonucu olduğu zamanda sorumluluğu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

---

²⁸ Feyyaz Gölcüklü ve Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 1996, Turhan Kitabevi, s. 73.

4.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller İle Korunan Hak ve Özgürlükler

4.3.1. Sözleşme Maddeleriyle Korunan Temel Hak ve Özgürlükler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AİHS Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmede düzenlenen hak ve özgürlüklerin bir bölümünü içermektedir. AİHS Ve ek protokolleri öncelikle medeni ve siyasi hakları korumaktadır. Ancak daha sonra ek-1 nolu protokol ile mülkiyet ve eğitim hakları da koruma altına alınmış, böylece ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanına da girilmiştir. Sözleşmede koruma altına alınmayan haklar daha sonra Avrupa Sosyal Şartı ile tanınmıştır.²⁹

AİHS’nde haklar ayrı maddeler halinde düzenlenmiş, bazı haklar mutlak olarak koruma altına alınmış, herhangi bir istisnaları düzenlenmemiş, diğer bazı hak ve özgürlükler ise kendi maddelerinde belirtilen özel sınırlama nedenleri ile belli koşullar altında sınırlanabileceği hüküm altına alınmıştır.

-Sözleşmenin 1. maddesinde; sözleşmeciler tarafların kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmenin 1. bölümünde açılan hak ve özgürlükleri tanıma yükümlülüğü getirilmiş, sözleşmenin 1. bölümünde ise tanınan haklar maddeler halinde düzenlenmiştir. Sözleşmede düzenlenen haklar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

-Sözleşmenin 2. maddesinde; yaşama hakkı ve sınırları,

-Sözleşmenin 3. maddesinde; işkence yasağı mutlak şekilde belirtilmiş,

-Sözleşmenin 4. maddesinde; kölelik ve zorla çalıştırma yasağı düzenlenmiş ve bunun sınırları belirtilmiş,

-Sözleşmenin 5. maddesinde; özgürlük ve güvenlik hakkı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş,

-Sözleşmenin 6. maddesinde; adil yargılanma hakkı ve sınırları düzenlenmiş,

-Sözleşmenin 7. maddesinde; cezaların yasallığı ilkesi belirtilmiş,

-Sözleşmenin 8. maddesinde; özel hayatın ve aile hayatının korunması belirlenmiş,

-Sözleşmenin 9. maddesinde; düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakları düzenlenmiş,

-Sözleşmenin 10. maddesinde; ifade özgürlüğü,

-Sözleşmenin 11. maddesinde; dernek kurma ve toplantı özgürlüğü,

-Sözleşmenin 12. maddesinde; evlenme hakkı,

-Sözleşmenin 13. maddesinde; etkili baş vuru hakkı,

-Sözleşmenin 14. maddesinde; ayrımcılık yasağı düzenlenmiş,

-Sözleşmenin 15 maddesinde; olağanüstü hallerde hakların askıya alınma konusu belirlenmiş,

---

²⁹ Gözlügül,1999, s.107 .

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

- Sözleşmenin 16. maddesinde;** yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması,
- Sözleşmenin 17. maddesinde;** hakların kötüye kullanımının yasaklanması düzenlenmiş,
- Sözleşmenin 18. maddesinde ise;** hakların kısıtlanmasının sınırları belirtilmiştir.

4.3.2. Ek Protokollerle Korunan Haklar

AİHS Yürürlüğe girdikten sonra gelişen yeni durumlara göre kabul edilen ek protokoller ile hakların sınırları genişletilmeye çalışılmıştır.

Ek-1 No'lu protokolün 1. maddesinde; 18 Mayıs 1954'de yürürlüğe giren 1 nolu ek protokolda mülkiyet hakkı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Her gerçek ve tüzel kişinin maliki olduğu şeyleri barışçıl bir biçimde kullanma hakkına sahip olduğu, kamu yararı gerektirmedikçe ve uluslararası hukukun genel ilkeleri ile hukukun aradığı koşullara uymadıkça hiç kimsenin mülkiyetinden yoksun bırakılamayacağı belirtilmiş, 2. fıkrasında mülkiyetin genel yarara uygun olarak kullanılmasının denetime alınması, vergiler ile diğer harç veya cezaların ödenmesini sağlamak için devletin gerekli gördüğü yasaları yürürlüğe koyma yetkisini ortadan kaldırmayacağı durumları düzenlenmiş, bu şekilde AİHS Düzenlenmeyen ekonomik ve sosyal haklardan olan mülkiyet hakkı da koruma altına alınmıştır.

Ek-1 No'lu protokolün 2. maddesinde; eğitim hakkı düzenlenmiştir. Hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı, devletin eğitim ve öğretim ile ilgili üzerine aldığı görevleri yerine getirirken anne ve babaların çocuklarına, kendi dini ve felsefi inançlarına uygun olan bir eğitim ve öğretimin verilmesini isteme haklarına saygı gösterme yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir.

Ek-1 no'lu protokolün 3. maddesinde ise; serbest seçim hakkı düzenlenmiş, devletin yasama organının seçimi için, halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda makul aralıklar ile ve gizli oyla serbest seçimlerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Ek-4 nolu protokol ise; 16 Eylül 1963 tarihinde imzaya açılmış, 02 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ek-4 nolu protokol 1. maddesinde; hiç kimsenin borcundan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı düzenlenerek bu hususta yasak getirilmiştir.

Ek-4 nolu protokol 2. maddesinde; serbest dolaşım özgürlüğü düzenlenmiş, düzenlemeye göre bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkesin orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahip olduğu belirtilmiş, herkesin kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbest olduğu açıklanmış, 3. ve 4. fıkrasında ise bu hakların sınırları belirtilmiştir.

Ek-4 nolu protokol 3. maddesinde; hiç kimsenin tek başına ya da toplu olarak uyruğu bulunduğu devletin ülkesinden sınır dışı edilemeyeceği ayrıca uyruğunda bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamayacağı belirtilmiş, bu şekilde vatandaşların sınır dışı edilme yasağı düzenlenmiştir.

Ek-4 nolu protokol 4. maddesinde ise; yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağı belirtilmiştir.

Ek-6 nolu protokol; 28 Nisan 1983 tarihinde imzaya açılmış, 01 Mart 1985 tarihinde ise yeterli sayıda devletin onayı ile yürürlüğe girmiştir.

Ek-6 nolu protokolün 1. maddesinde; ölüm cezasının kaldırıldığı, hiç kimseye ölüm cezasının verilemeyeceği ve hiç kimsenin idam edilemeyeceği belirtilmiş, bu şekilde barış zamanında idam yasağı düzenlenmiş,

Ek-6 nolu protokolün 2. maddesinde; savaş zamanında ölüm cezası düzenlenmiştir. Buna göre sözleşmecî devletin yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezası ön görülebileceği, bu cezanın ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabileceği düzenlenerek ilgili devletin söz konusu yasanın bu durumlar için hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirmesi yükümlülüğü getirmiştir.

Ek-6 nolu protokolde ise; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesine dayanılarak bu protokolün hükümlerinin ihlal edilemeyeceği belirtilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi imzalayarak onaylamış ve iç mevzuat haline getirmiştir.

Ek-7 nolu protokol; 22.11.1984 tarihinde imzaya açılmış ve 01.11.1988 tarihinde ise yeterli devletin onayı ile yürürlüğe girmiştir. Bu protokol 10 maddeden oluşmuş olup ilk 5 maddesi ile haklar düzenlemiştir.

Ek-7 nolu protokolün 1. maddesinde; yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usulü güvenceler düzenlenmiş, buna göre bir devletin ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancıнын yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemeyeceği belirtilerek sınır dışı edilen kimsenin ise durumunu yeniden inceletme, sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürebilme ve bunlarla ilgili olarak da kendini temsil ettirme hakkına sahip olduğu belirtilmiş, son fıkrasında bu hakkın sınırları çizilmiştir.

Ek-7 nolu protokolün 2.maddesinde; cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı düzenlenmiştir. Buna göre bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkum edilen her kişinin, mahkumiyet yada ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkına sahip olduğu belirtilmiş, 2. fıkrasında ise bu hakkın sınırları belirtilmiştir. Buna göre yasada düzenlenmiş hali ile önem derecesi düşük suçlar bakımından ya da ilgilinin birinci derece

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı veya beraatını müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkumiyet hallerinde istisna getirilebileceği belirtilmiştir.

Ek-7 nolu protokolün 3.maddesinde; adli hata halinde tazminat hakkı düzenlenmiştir. Buna göre bir kişinin, kesin bir karar ile bir suçtan mahkum edilmesi ve sonradan yeni veya yakın zamanda ortaya çıkan bir delilin kesinlikle yanlış bir adalet uygulaması olduğunu göstermesi veya kişinin af edilmesi nedeni ile kararın iptal edilmesi halinde, bilinmeyen delilin açıklanmamış olmasının tamamen veya kısmen o kişiye atfedildiğinin ispatlandığı haller dışında böyle bir mahkumiyet sonucunda cezaya maruz kalan kişinin tazminat hakkı olduğu belirtilmiştir.

Ek-7 nolu protokolün 4.maddesinde; aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı düzenlenmiştir. Son fıkrasında sözleşmenin 15.maddesine göre bu hakkın sınırlandırılmayacağı belirtilmiştir.

Ek-7 nolu protokolün 5. maddesinde ise; eşler arasında eşitlik ilkesi düzenlenmiştir. Buna göre evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde eşlerin haklar ve sorumluluklardan eşit şekilde yararlanacakları belirtilmiştir.

Ek-12 nolu protokol; 04.11.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu protokol 6 maddeden oluşmaktadır. Ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını düzenlemiştir. Buna göre yasa ile ön görülmüş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmayacağı ve hiç kimsenin hiçbir kamu makamı tarafından ayrıma tabii tutulamayacağı belirtilmiştir.

Ek-13 nolu protokol ise; 03 Mayıs 12002 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, tüm hallerde (savaş hali de dahil olmak üzere) ölüm cezasının kaldırıldığına dair sözleşmedir. Sözleşmenin giriş kısmında demokratik bir toplumda herkesin yaşam hakkının temel bir değer olduğu, ölüm cezasının kaldırılmasının bu hakkın korunmasında ve tüm insanların sahip olduğu onurun tam olarak tanınmasında büyük önem taşıdığı belirtilerek 1. maddesinde ölüm cezasının kaldırıldığı hiç kimsenin bu cezaya çarptırılmayacağı ve idam edilemeyeceği belirtilmiş, 2. maddesinde ise askıya alma yasağı düzenlenmiştir.

4.4. Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğünün Sınırlanma Nedenleri

Sözleşme'nin 10. maddesiyle düzenlenen ifade özgürlüğü, sınırlandırma rejimini 10. maddenin 2. fıkrasıyla düzenlemiştir. Belirli nedenler ve şartlara bağlı olarak sınırlandırma şartlarını belirleyen Sözleşme'nin 2. fıkrasında, kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu

özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir. hükümlerine yer verilmiştir. Sözleşme'nin uygulamasına dönük olarak sınırlandırma rejimine neyi dayandırmak zorunda olduğuna; diğer bir deyişle hakka uygulanacak sınırlamaların hangi hallerde meşru sayılabileceğine açıklık getirilmiştir.

Sözleşmenin 10/2. Maddesinde sayılan genel sınırlama nedenlerini güvenlik, kültürel, ahlaki, sosyal v.b. olmak üzere korudukları menfaatleri göz önüne alarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

1. Kamusal menfaatlerin korunması amacıyla getirilen sınırlamalar.

2. Başkalarının şöhret veya haklarının korunması amacıyla getirilen sınırlamalar

AİHS'nin 10.maddesinin ikinci fıkrasında, belirtilen bazı nedenler ve gerekçelerle, ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına olanak tanınmıştır. Esasen bu sınırlamalar, ikinci fıkrada belirtildiği üzere, hakkın ödev ve sorumluluk yüklemesinin bir sonucu olmaktadır. Fıkraya göre ifade özgürlüğü; ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak, gizli olan bilgilerin açığa çıkmasının (ifşasının) önlenmesi, yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının korunması, üçüncü kişilerin şeref, şöhret ve haklarının korunması amaçları ile sınırlandırılmaktadır. Ancak bu sınırlamaların da sınırları bulunmaktadır. Gerçekten 10.maddenin ikinci fıkrasına göre, birinci fıkrada öngörülen ifade özgürlüğünün, belirtilen nedenlerden biri ile kısıtlanabilmesi için üç şartın bir arada bulunması zorunludur:

1. Sınırlamanın kanun ile olması,
2. Meşru ve haklı bir amaca dayanması,
3. Demokratik bir toplumda gerekli olması

Bunlardan birinin dahi bulunmaması halinde herhangi bir kısıtlama, kural veya yaptırım, 10.maddenin ihlali olarak kabul edilmektedir.³⁰

---

³⁰ Ümit KOCASAKAL ve Diğerleri, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü* Türk Ceza Hukuku Derneği, <http://www.tchd.org.tr/>.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğünün sınırlandırılması konusunda Sözleşme hükümlerinde bazı unsurlar öne çıkmaktadır. Bu unsurlar altı grup içerisinde dokuz sınırlandırma nedeni şeklinde sınıflandırılabilir.

(1) Devletin çıkarları: ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü (mahkeme tarafından bu iki sınırlama nedeninin birlikte ele alındığı belirtilmektedir) veya kamu emniyeti.

(2) Halkın çıkarları: genel sağlık ve genel ahlak .

(3) Toplumun ya da genelin yararı için: düzensizliğin ya da suç işlenmesinin önlenmesi

(4) Yargı organlarının yararı: yargılama organlarının yetki ve tarafsızlığının korunması.

(5) İdarenin/kamu makamlarının ve adaletin yararı: gizli bilginin açığa çıkmasının önlenmesi.

(6) Özel çıkarlar: başkalarının şöhret ve haklarının korunması.

İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasında ileri sürülen yukarıdaki gibi bir sınıflandırma diğer bir açıdan ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu emniyeti, genel sağlık ve ahlak, düzensizliğin ve suçun önlenmesi, yargılama organlarının yetki ve tarafsızlığı nedenlerini kamusal menfaatlerin korunması ile bireyler/gruplar açısından başkalarının şöhret ve menfaatlerinin korunması şeklinde değerlendirilebilir. İfade özgürlüğüne getirilecek sınırlandırmanın hukuk normu içinde kalarak meşruiyet kazanabilmesi için burada sayılan lafzi unsurların yanında belli ölçütlere de ihtiyaç vardır. Bu ölçütlerin arasında sebebe bağlılık, araç ile amaç dengesine uygun olma (ölçülülük ilkesi), demokratik toplumda zorunlu olma ve kanunilik şartı sayılabilir. Bunlar arasında özellikle demokratik toplumda zorunlu olma, Sözleşme uygulaması bakımından ifade özgürlüğü ile ilgili davaların sonucunu belirlemede esas rolü oynayan ölçüt konumunda bulunmaktadır. Sınırlamanın sınırını çizmesi, daha fazla sınırlandırmanın mümkün olmadığı noktayı göstermesi ve genel olarak otorite ile özgürlük arasındaki dengenin sağlanabilmesi yönünden diğer ölçütlerin de bu kavram esas alınarak değerlendirilmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Mahkemeye göre demokratik bir toplumda gereklilik testinin iki koşulu, sınırlamanın zorlayıcı bir sosyal ihtiyaca karşılık gelmesi ve müdahalenin sınırlamayla izlenen meşru amaçla (örneğin, ulusal güvenliğin ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla) orantılı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Demokratik toplum kavramından neyin anlaşılması gerektiği konusu, Mahkemenin gündemine gelen çeşitli davalarda vurguladığı gibi çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik temeline dayanmaktadır.

AİHM açısından sınırlandırmanın hangi mercii tarafından yapılacağına bir önemi yoktur. Devletin müdahalesi, kamu erkini ve görevlerini kullanan ya da kamu hizmeti yapan her tür

merciden, örneğin mahkemelerden, savcılıklardan, polisten, her tür kolluk kuvvetinden, istihbarat servislerinden, merkezi ya da yerel meclislerden, bakanlık teşkilatlarından, ordunun karar verme yetkisine sahip organlarından, kamusal nitelikteki mesleki kuruluşlardan kaynaklanan müdahale gibi yollardan gelebileceği kabul edilmektedir. Bu bağlamda AİHM, yapılan başvuruda muhatap olarak merkezi hükümeti kabul etmektedir.³¹

İfade özgürlüğü üzerindeki her tür kısıtlama, koşul, sınırlama ya da herhangi bir müdahale biçimi, bu özgürlüğün sadece belirli bir kullanımı üzerinde uygulanabilir. İfade özgürlüğü hakkının içeriğine asla dokunulamaz. Bu açıdan, 17. Madde şöyle demektedir; *Bu AİHS hükümlerinden hiçbiri, bir devlete topluluğa veya kişiye AİHS’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişime ya da eylemde bulunma hakkını sağlar.* Açıktır ki, bir hakkın içeriği üzerinde bir sınırlama, bu hakkın yok edilmesi gibi bir şeydir.

Düşünce özgürlüğünü sınırlamak, tartışma özgürlüğünü önlemek; toplum sorunlarının tartışılmasını, toplumsal uzlaşmayı engellemek; bireysel ve toplumsal gelişmenin de önünü kapamakla sonuçlandığı gibi, şiddetçi eğilimlere de zemin hazırlar. Albert Einsteinın ifade ettiği gibi; *“İfade özgürlüğünü, yasalar tek başına garanti edemez. Herkesin kendi düşüncesini, cezalandırma olmaksızın açıklayabilmesi için toplumda hoşgörü mevcut olmalıdır.”* Toplumsal barış ve toplumsal uzlaşma, fikirlerin serbestçe tartışıldığı, karşı fikre -onaylanmasa da- saygı gösterildiği ve korunduğu ortamlarda sağlanabilir. Bunun için de, düşünce özgürlüğüne (şiddetin telkin edilmemesi, başka kişilerin özgürlüklerine, inançlarına tecavüz edilmemesi, yargıya müdahale olunmaması koşuluyla) sınır konulmamalıdır. Bu koşulları benimsemenin ötesinde, düşünce özgürlüğünün nasıl kullanılacağına ilişkin düzenlemeler, bu özgürlüğe sınırlama getirir.

4.4.1. İfade Hürriyetinin Kamu Menfaatlerinin Korunması Amacıyla Sınırlanması

Sözleşmenin 10/2. maddesine göre bu gruba giren sınırlandırma nedenleri; ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın korunması ve yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanmasıdır. Sözleşmede ifade hürriyetinin sınırlandırma nedeni olarak gösterilen bu sebepler, soyut nitelikte kavramlardır. Bu kavramların belirginleştirilmesinde sözleşme organlarının yorumu belirleyici olmaktadır.³²

³¹ Kamber, s.72.

³² Okumuş, 2006, s. 73

4.4.2. Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni

Sözleşmenin 10/2. maddesinde belirtilen ve soyut bir kavram olan ulusal güvenlik, devletin bağımsızlık ve bütünlüğüne yönelik dış ve iç tehdit ve tehlikelerden korunması³³ olarak tanımlanabilir. AİHM ifade hürriyetinin sınırlarını ulusal güvenlik açısından Sunday Times/İngiltere (No:2) davasında ele almıştır. Dava konusu olay, emekli bir İngiliz istihbarat teşkilatı mensubunun yazmış olduğu Spycather başlıklı anı kitabının bazı bölümlerinin başvuran gazete tarafından yayınlanması ile ilgilidir. The Observer ve The Guardian gazetelerinin 1986 Haziran'ında söz konusu kitabın ayrıntıları hakkında bilgiler yayınlamaları üzerine başvuru bu gazeteler aleyhine ulusal güvenliği sarstıkları gerekçesiyle dava açarak yayınlarının durdurulmasını talep etmiş ve İngiliz mahkemeleri de bu konudaki yayınların durdurulmasına karar vermiştir. Anı kitabı 1986 Temmuz'unda ABD'de yayınlanmış ve bazı nüshaları İngilizler tarafından satın alınarak İngiltere'ye sokulmuş ancak İngiliz makamları kitabın İngiltere'ye sokulmasına yasak getirmemişlerdir. Daha sonra aynı kitabın bazı bölümlerini 1987 yılında Sunday Times gazetesi yayınlamaya başlayınca Lordlar Kamarası, daha önceki mahkeme kararına dayanarak ilgili gazete ve diğer bütün medya araçlarına bu konuda yayın yasağı getirmiştir. Sunday Times'in getirilen yayın yasağının sözleşmeye aykırılığı konusundaki başvurusu üzerine AİHM, İngiliz mahkemesinin The Observer ve The Guardian gazeteleri için koyduğu geçici yayın yasağının ulusal güvenlik açısından gerekli olduğunu belirtmekle beraber Sunday Times ve diğer medya araçlarına konan ikinci yayın yasağının sözleşmeye aykırı olduğunu belirtmiştir.

Mahkemeye göre, anı kitabının Amerika'da yayınlanması nedeniyle gizliliği kalmadığından ulusal güvenliği koruma gerekçesi ortadan kalkmıştır. İstihbarat teşkilatının etkinlik ve itibarının korunması ise yayın yasağı konulmasının yeterli bir gerekçesi olamaz.

İfade hürriyetinin sınırlandırılmasının bir diğer nedeni olan kamu düzeni ise, anlam olarak ulusal güvenliğe göre daha dar bir kavramdır. Kamu düzeni kavramının, devletin dış güvenliği ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Belirtmek gerekir ki, ulusal güvenliği ilgilendiren her hususun kamu düzenini bozduğu söylenebilirse de kamu düzenini bozan her olgu, ayrıca ulusal güvenliği bozmayabilir.³⁴ Kamu düzeni, toplumun dış ve maddi düzeni olup umuma açık yerlerdeki düzeni ifade eder.³⁵ Ulusal güvenlik gibi kapsamı kolayca belirlenecek bir kavram

---

³³ Günday, s. 21.

³⁴ Durmuş Tezcan ve Diğerleri, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, TC Adalet Bakanlığı Yay, Ankara, 2004, s. 265.

³⁵ Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 246.

değildir. Somut olayın yeri zamanı ve niteliğine göre kapsamı belirlenmeye çalışılmalıdır. Bu bakımdan kamu düzeni nedeniyle ifade hürriyetinin meşru bir şekilde sınırlanabilmesi için düşüncenin açıklanış şekli, zamanı ve yeri göz önüne alınmalıdır.³⁶

4.4.3. Kamu Güvenliği, Toprak Bütünlüğü ve Suçun Önlenmesi

Bu gruptaki sınırlama nedenlerinden bazıları da kamu güvenliği, toprak bütünlüğü ve suçun önlenmesidir. Açıklanan düşüncelerin suça teşvik edici olması ya da devletin toprak bütünlüğünün bozmaya yönelik olması durumunda bu amaçlarla ifade hürriyetinin müdahale edilebilecektir. Demokratik toplumlarda suçu övme, suça teşvik ve tahrik niteliğindeki fikir açıklamaları ifade hürriyeti kapsamında değerlendirilemez.³⁷

İfade hürriyetinin kamu güvenliği, toprak bütünlüğü ve suçun önlenmesi nedeniyle sınırlandırılması konusundaki değerlendirmeler AIHM tarafından Zana/Türkiye davasında yapılmıştır. Davanın konusu, eski bir belediye başkanı olan başvuruçunun terör örgütü PKK'nın silahlı eylemlerine ve sivillerin öldürmesine destek veren sözleri nedeniyle eski TCK'nın 312. maddesi uyarınca cezalandırılmasıdır. Mahkeme, bölgenin özel durumu ve yapılan açıklamaların zamanını da göz önüne alarak başvuruçunun cezalandırılmasını ülkenin toprak bütünlüğünün korunması ve suçun önlenmesi amacıyla yapılmış haklı bir müdahale olarak görmüştür.³⁸

4.4.4. Genel Ahlakın Korunması

Genel ahlakın korunması ile ilgili başvurular daha çok müstehcen yayınlar konusunda yoğunlaşmaktadır. Mahkeme, bu konudaki değerlendirmelerini ilk olarak Handyside/İngiltere davasında yapmış ve bu davada bu konudaki tartışmalara ilişkin standartlar ortaya koymuştur. Handyside davasının konusu, bir yayınevi sahibi olan Richard Handyside'nin iki Danimarkalı yazar tarafından yazılmış olan Küçük Kırmızı Kitap adlı ders kitabını İngiltere'de yayınlaması üzerine başlayan tartışmalarla ilgilidir. Bu kitap eğitim ve öğretime ilişkin olup kitabın bir bölümünde cinsel konular ele alınmaktadır. Kitabın İngiltere'de yayınlaması üzerine İngiliz makamları müstehcen yayınlarla ilgili İngiliz kanunlarına dayanarak adı geçen ders kitabını toplatmışlar ve yayıncıya para cezası vermişlerdir. Handyside'nin bu cezaya ilişkin olarak bir üst mahkemeye yapmış olduğu itiraz ise üst mahkemece; kitabın zararlı bir yayın olduğu ve kitap bir bütün halinde incelendiğinde onu okuyan gençlerin büyük bir kısmında ahlak bozukluğuna ve ahlaki çöküntüye yol açacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.

---

³⁶ Sunay, s. 85.

³⁷ Sunay, s. 88.

³⁸ Okumuş, s. 77.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

Handyside'nin bu davayı AİHM'ye taşıması üzerine Mahkeme, öncelikle ahlaki değerlerin korunması zorunluluğunun zamana ve yere göre değiştiğini, bu nedenle ortak bir Avrupa ahlak anlayışından söz etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak mahkeme, ifade hürriyetine yapılan müdahalenin ahlaki değerlerin korunması bakımından sözleşmeye uygun olduğuna karar vermiştir.

Mahkeme, Handyside davasında belirlemiş olduğu standartları, Müller ve Diğerleri/İsviçre davasına da uygulamıştır. Müller ve Diğerleri/İsviçre davası da müstehcen yayınlarla ilgilidir. İsviçre vatandaşı olan başvuru Müller, dokuz arkadaşıyla birlikte düzenlediği bir resim sergisinde insanlarla hayvanlar arasındaki cinsel ilişkiyi kaba biçimde gösteren resimler sergilemiştir. İsviçre makamları resimlere el koyarak başvurucuya ceza vermiştir. Bunun üzerine Müller kendisine ceza verilmesinin sözleşmeye aykırı olduğunu ileri sürerek mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme, sözleşmenin 10. maddesinin çeşitli ifade biçimleri arasında herhangi bir ayırım yapmadığını kültürel, siyasal veya toplumsal bilgi ve fikirlerin alış verişinde sanatsal ifadelerin de kullanılabileceğini belirttiikten sonra yapılan müdahalenin, resimlerin sergilendiği kantondaki halkın yapısı ve serginin tüm yaş gruplarına açık olmasını da göz önüne alarak, ahlaki değerleri koruma amacıyla yapılmış meşru bir müdahale olduğuna karar vermiştir.³⁹

Muller davasında AİHM, ulusal otoritelerin ifade özgürlüğüne müdahalesini ahlâkın korunması açısından makul ve demokratik bir toplumda gerekli bulmuştur. 1981'de, bir çağdaş sanat sergisinde, Muller, Livata, hayvanlarla cinsel ilişki, mastürbasyon ve eşcinsellik sahneleri gösteren üç büyük tablo sergilemişti. Sergi halka açıktı, giriş ücretsizdi, yaş sınırlaması yoktu. İsviçre mahkemeleri Muller'i ve sergiyi düzenleyenleri, para cezasına çarptırmıştı. El konulan tablolar güvenli biçimde muhafaza edilmesi için bir sanat müzesine teslim edilmiş, ancak 1988'de iade edilmişti. Muller ve sergiyi düzenleyenler AİHM'e başvurarak hem mahkûmiyet kararının, hem de el koymanın ifade özgürlüğü haklarını ihlâl etmiş olduğunu ileri sürmüşlerdi. AİHM Âkit Tarafların kapsadığı coğrafi alan içinde birörnek bir ahlâk anlayışının yokluğuna işaret edecekti. AİHM'e göre, ulusal mahkemeler, kendi ülkelerinin gerçekliğiyle doğrudan temas içinde oldukları göz önüne alındığında, ahlâka ilişkin meselelerde karar verme bakımından uluslararası yargıçlara göre daha avantajlı bir konumda idi. AİHM ayrıca şunu belirtiyordu: *Söz konusu tablolar, özellikle insanlarla hayvanlar arasında cinsel teması, kaba bir tarzda betimlemektedir. Sergiyi düzenleyenler herhangi bir giriş ücreti öngörmediğine ve herhangi bir yaş sınırlaması getirmediğine göre, sergi halka bütünüyle açıktır. Gerçekten de,*

---

³⁹ Okumuş, 2006, s. 77.

tablolar, genel olarak halka sınırsız biçimde açık olan ve halkı ziyaret etmeye teşvik etmeye çalışan bir sergide gösterime sunulmuştur.

4.4.5. Yargı Gücünün Otorite ve Tarafsızlığının Korunması

Mahkeme, İfade hürriyetinin yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının korunması nedeniyle sınırlandırılmasını Sunday Times/İngiltere davasında incelemiştir. Davanın konusu, hamilelikleri esnasında Thalidomide adlı ilacı kullanan annelerin çocuklarının sakat doğması üzerine ilaç firması aleyhine açtıkları davalar sürerken Sunday Times gazetesinin bu konuda bir makale yayınlamasıdır. Gazete bu makaleyi yayınlamakla kalmamış bu konuda yakında ayrıntılı bilgiler içeren bir araştırmayı da yayınlayacağını duyurmuştur. Bu duyurudan sonra davalı firma, yapılacak yayınların görülmekte olan davaları etkileyebileceğini gerekçe göstererek, bu yayınların yasaklanması için İngiliz mahkemesine başvurmuş ve İngiliz mahkemesi de bu talebi kabul ederek konuyla ilgili yayın yapılmasını yasaklamıştır. Gazetenin başvurusu üzerine davayı inceleyen AİHM, dava konusu olayda yargı gücünün otoritesine yönelik bir tehdidin kesin olarak ortaya çıkmadığını belirterek, mahkemelerin tamamen yalıtılmış bir ortamda çalışmadıkları gerçeğine işaret etmiştir. Mahkemeye göre, uyuşmazlıkların çözüm yerleri mahkemeler olmakla birlikte bu durum anlaşmazlığa konu olan olayların basında ya da halk arasında tartışılmayacağı anlamına gelmemektedir. Önemli olan adaletin gerçekleşmesi için öngörülen sınırlara riayet edilmesidir. Bunun dışında mahkemelerin önüne gelen davalarla ilgili olarak da haber ve fikir akışının sağlanması gerekmektedir. Bu nedenlerle İngiliz makamları tarafından ifade hürriyetine getirilen sınırlama farklı bir nedene dayanmadığından sözleşmeye aykırı bulunmuştur.

AİHM, hakimlerin eleştirilmesi ile ilgili değerlendirmesini ise Barfod/Danimarka kararında yapmıştır. Barfod davasının konusu, yerel bir yönetim makamının, adadaki bir Amerikan üssünde çalışan Danimarkalı seçmenlerin yerel seçimlerde oy kullanmayacaklarına dair kararına karşı açılan iptal davasının reddedilmesi sonucu gelişen olaylardır. Davanın reddedilmesi üzerine şikayetçi, bir gazetede makalesinde ret kararı veren mahkemenin kuruluş tarzını eleştirmiştir. Şikayetçinin eleştirdiği mahkeme, hakimlik mesleğinden gelen bir başkanla davalı idarede müze müdürü ve iskan danışmanı olarak görevli ve hukukçu olmayan iki üyeden oluşmaktadır. Şikayetçi makalesinde, bu iki üyenin hukukçu olmaması nedeniyle davanın reddedildiğini belirtmiş ve bu yazısından dolayı yargının saygınlığı ve vatandaşların yargıya olan güvenini sarstığı gerekçesiyle yargılanıp mahkum edilmiştir.

Şikayetçi kendisine verilen ceza ile ifade hürriyetinin ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'ye başvurmuştur. Davayı inceleyen mahkeme; devletlerin, hakimlerin saygınlık ve haysiyetlerinin

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

korunmasıyla yükümlü olduklarını belirterek başvuranın cezalandırılmasını sözleşmeye aykırı görmemiştir.⁴⁰

4.4.6. İfade Özgürlüğünün Başkalarının Şöhret ve Haklarının Korunması Amacıyla Sınırlanması

Sözleşmenin 10/2 maddesinde belirtilen sınırlama nedenlerinden bir tanesi de başkalarının şöhret ve haklarının korunmasıdır. Sözleşme bu nedene dayanılarak ifade hürriyetinin sınırlandırılması konusunda herhangi bir ayırım yapmamışsa da AİHM bu konuda vermiş olduğu kararlarında, ifade hürriyetinin bu amaçla sınırlanmasını kamu görevlileri ve politikacılar açısından daha dar tutmuştur. Politikacı ve kamu görevlilerinin daha fazla eleştiriye açık olmaları gerektiği şeklindeki bu içtihatlar, politik konular ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesiyle ilgilidir. Özel yaşama saygı bakımından bu sıfattaki insanlar da toplumdaki diğer insanlarla eşit bir şekilde bu korunmadan yararlanmaktadırlar.

Başkalarının şöhretini ve haklarını koruma, ifade özgürlüğünün kısıtlanması için ulusal otoritelerin öteki gerekçelerden kat kat fazla öne sürdüğü meşru amaç olagelmıştır. Politikacıları ve devlet görevlilerini eleştirilere karşı korumak için oldukça sık kullanılmıştır. Bundan dolayıdır ki, AİHM bu alanda, başta basın olmak üzere ifade özgürlüğüne tanınan yüksek düzeyli korumayı kanıtlayan geniş çaplı bir içtihat geliştirmiştir. Medyaya tanınan ayrıcalıklı konumun nedeni, AİHM'in, demokratik bir toplumda hem seçim süreci, hem de kamu yararının günlük sorunları bakımından siyasi düşüncelerin ifadesinin oynadığı merkezi role olan inancıdır. Ancak AİHM sert ve keskin eleştirilerin yanı sıra, tartışma konusu olan konulara dikkat çekmek bakımından avantajlar sunan renkli ifadeleri kabul edilebilir görmektedir.

Politikacılar ve kamu görevlilerinin şöhret ve haklarının korunması konusundaki ilkeler esas itibarıyla Lingens/Avusturya davasında ortaya konmuştur. Avusturyalı bir gazeteci olan Lingens bir dergideki yazısında, Federal Şansölyenin, geçmişinde nazi faaliyetleriyle ilgisi bulunduğu bilinen bir parti lideriyle koalisyon kurmaya çalıştığını söyleyerek federal şansölye için vakarsız; davranışları için de ahlaka aykırı, en adi fırsatçılık ifadelerini kullanması nedeniyle Avusturya mahkemelerince cezalandırılmıştır. Bu mahkumiyet kararının ifade hürriyetine haksız bir müdahale olduğunu ileri süren başvuru davayı AİHM'ye taşımıştır. Başvuruyu inceleyen AİHM, başvurucunun bu ifadelerinden dolayı mahkum edilmesini sözleşmeye aykırı bulmuş ve bu konuda bazı değerlendirmeler yapmıştır. Mahkemeye göre,

---

⁴⁰ Okumuş, s. 78-79.

ifade hürriyeti demokratik toplumun en önemli temellerinden biridir. İfade hürriyeti sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız yada ilgilenmeye değmez haber ve fikirlere uygulanmamalıdır. Toplumun çoğunluğuna ters gelen ya da rahatsız edici haber ve fikirler de ifade hürriyeti kapsamındadır. Basın söz konusu olduğunda ifade hürriyeti özel bir önem arz etmektedir. Basın diğer fonksiyonlarının yanında siyasi liderlerin fikirleri ve davranışları hakkında halkın bilgi sahibi olmasını sağlayan en iyi araçlardan bir tanesidir. Sözleşme boyunca öne çıkan demokratik toplum kavramının özünü siyasi tartışma hürriyeti teşkil ettiğinden kabul edilebilir eleştirilerin sınırları özel kişilere nazaran politikacılar için daha geniştir. Özel kişilerin aksine politikacılar kaçınılmaz olarak ve bilerek söz ve fiillerini hem gazetecilerin hem de halkın tetkikine açtıklarından eleştirilere daha fazla tolerans göstermek zorundadırlar. Ancak onlar bu sıfatlarıyla bile şöhretlerinin ve haklarının korunması bakımından 10/2 maddedeki korumadan yararlanırlar. Fakat böyle bir durumda bu korumanın gerekleriyle siyasi konuların alenen tartışılmasının yararları arasındaki denge gözetilmelidir.

Bir politikacının özel yaşamına ilişkin olarak yapılan yayınlar söz konusu olduğunda politikacıların şöhret ve haklarının korunması gerekir. AİHM, Tammer/Estonya davasında, bir siyasi partinin mensubu ve İç işleri bakan yardımcısı olan bayanın, kocasının eski ailesinin parçalanmasındaki rolü nedeniyle yapılan yayınların kamuyu ilgilendirmedeği için ifade hürriyeti kapsamında korunmayacağını belirtmiştir.

AİHM kamu görevlilerinin şöhret ve haklarının korunması amacıyla ifade hürriyetinin sınırlandırılması konusunu ise, Thorgierson/İzlanda davasında değerlendirmiştir. Bu davaya konu olay, bir yazarın, polis in ülkedeki tutumunu vahşilik ve kabalık olarak niteleyen makalelerinden dolayı polise hakaretten yargılanarak mahkum olmasıdır. Başvuru üzerine davayı inceleyen AİHM, başvuranın mahkumiyetini sözleşmeye aykırı bulmuştur. AİHM'ye göre, başvuran öncelikle basın aracılığıyla kamuyu yakından ilgilendiren bir konuda görüşlerini açıklayarak ifade hürriyetini kullanmıştır. Kamusal sorunların serbestçe tartışılması, demokratik toplumun temel özelliklerinden bir tanesi olması nedeniyle halkın bu konular bakımından bilgilendirilmesi basının önemli fonksiyonlarından biridir. Davaya konu olayda başvuru amacının amacı, tüm polis teşkilatının şöhretine zarar vermek değildir. Başvurucunun amacı, bireysel birkaç olaydan hareketle polis in bu alandaki sorumluluğunu tartışmaya açmaktır. Bu nedenle başvuru hakkında verilen mahkumiyet kararı kamuyu ilgilendiren sorunlarla ilgili açık tartışma yapma cesaretini kırıncı bir nitelik arz ettiğinden yapılan müdahale meşru amaçla orantılı değildir.⁴¹

---

⁴¹ Okumuş, s. 92.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

AİHM, siyasi eleştiri alanında olgular ve kanaatler arasında geliştirdiği ayırımı birçok başka kararında tekrar vurgulayacaktır. Örneğin, Dalban davasında AİHM şunu belirtmiştir: *Bir gazetecinin, doğruluğunu kanıtlayamadıkça eleştirel değer yargularında bulunmasının engellenmesi kabul edilemez.*

Buna ek olarak, Schwabe davasında, Komisyon dil konusuna değinmiştir: politikacılar ve onların ahlâkı konusundaki kısa bir tartışmada, her bir kelimenin, her türlü yanlış anlama olasılığını dışlayacak biçimde tartılarak kullanılması mümkün değildir.

Oberschlick davasında, bir politikacının tutumu için budala sözcüğünün kullanılması kabul edilebilir bulunmuştur. Veya belediye seçimlerinde aday olan birinin gülünç, soytarı ve kaba terimleriyle anılmış olduğu *Lopes Gomes da Silva* davasında, AİHM kullanılan dilin keskin olmakla birlikte abartılı olmadığını ve adayın provokatif bir konuşmasına cevap niteliği taşıdığını belirtmiştir. AİHM aynı zamanda şunu da eklemiştir: *siyasi tahkir bir çok durumda kişisel alana da taşar; bu politik hayatın ve fikirlerin özgürce tartışılmasının doğasında olan bir tehlikedir. Bunlar ise demokratik bir toplumun güvenceleridir. Oberschlick, Dalban, Dichand* ve birçok başka hükmünde AİHM şunu belirtmiştir: *Gazetecinin özgürlüğü aynı zamanda bir ölçüde abartmaya, hatta kışkırtmaya başvurmayı da içerir.* Ne var ki, basın özgürlüğü bile mutlak değildir. *Tammer* davasında, mahkeme özel hayat lehine hüküm vermiştir. Suçlanan ifadeler Bayan Laanaru'nun özel hayatının bazı yönleriyle ilgilidir. Bayan Laanaru bunları kendi özel hayatında tuttuğu güncelerde tasvir etmektedir. Kendisi (daha önce başbakanlık da yapmış olan ve kocası da olan) İçişleri Bakanı'nın yardımcısıdır. Suçlanan ifadeler Bayan Laanaru'nun bir anne olarak ve kocasının eski ailesinin parçalanmasındaki rolüne ilişkindir. AİHM 10. maddenin ihlâli olmadığına hükmetmiş ve şunu iddia etmiştir: Bayan Laanaru'nun bir siyasi parti ile ilişkisinin devam ediyor olmasına rağmen, Mahkeme kendisinin özel hayatına ilişkin olan söz konusu ifadelerin kamuyu ilgilendiren konulardan olduğuna veya genel önem taşıyan bir mesele olduğuna ikna olmamıştır.⁴²

---

⁴² Macovei, Monica. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, İnsan Hakları El Kitapları, No. 2, 1990, s. 100.

SONUÇ

İnsan haklarını düzenleyen ulusal ve uluslararası belgelerde özgürlüklerin sınırlandırılabilmesi kabul edilmektedir. İster otorite ve özgürlük dengesinin sağlanmasından kaynaklansın isterse özgürlüklerin dinamik yapısından kaynaklanan ve insan haklarının her şeye teşmil edilebileceği yanılığısından kaynaklansın sınırlandırmanın hukuki rejiminin oluşturulmasının zorunluluğuna vurgu yapılmaktadır. Özgürlüklerin, özel olarak ifade özgürlüğünün, sınırlandırılması konusu bir toplum veya bir devlet için sınırsız bir özgürlük anlayışının olamayacağı gerçeğinden hareketle, şartları hukuk normlarıyla belirlenen düzenlemelere tabi tutulduğu kabul edilmelidir. Bu aynı zamanda sınırları belirlenmiş bir özgürlüğün pratik anlamda bir değer ifade etmesi açısından da önemli olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Diğer bir deyişle, bir özgürlüğün gerçek anlamda bir değerinin olması sınırlarının belirlenmesine bağlı olacaktır.

İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasının daha çok ifadenin içeriğinden ziyade açıklanış biçimiyle ilgili olduğu söylenebilir. Düşüncenin içeriğine ilişkin olarak getirilecek sınırlama, toplumdaki değişik düşünceleri izin verilen içeriğe doğru yaklaşmak zorunda bırakacak ve toplumdaki farklı içerikteki düşüncelerin ifade edilebilmesini önleyecektir. Böyle bir sınırlamanın varlığı ise demokratik toplum düzeniyle bağdaşmayacaktır.

Sınırlama nedenlerinin belirlenmiş olması, ifade hürriyetinin sınırlandırılması ile ilgili sorunları çözmeye yeterli değildir. Her ne kadar sınırlama nedenleri sayılı bir şekilde belirtilmişse de bunların soyut nitelikte olmaları sebebiyle içeriklerinin tam olarak tespiti yapılmamıştır. Yani sınırlama nedeni olarak sayılan bu kavramların içeriğinin belirlenmesi hususu, taraf devletlere bırakılmıştır. Bu kavramların içeriğinin belirlenmesi konusunda taraf devletler bir takdir hakkına sahiptirler. Ancak AİHS taraf devletlerin tanınmış olan bu takdir payı, ifade hürriyetinin sınırlarının belirlenmesi kapsamında ülkelerinin şartlarını, sözleşme organlarına göre daha iyi bilmelerinden ve bu konudaki ihtiyaçları daha iyi tespit edebilecekleri düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Taraf devletlere bu şekilde bir takdir payı tanımak suretiyle sözleşmedeki hürriyetlerin korunması bakımından sözleşme organlarına denetleyici ve tamamlayıcı bir rol tevdi edilmiştir. Ülkelerin takdir payı, sözleşme organlarının denetimine tabidir.

İfade özgürlüğünün gerçekleştirilmesi çabalarıyla oluşturulan uluslararası mekanizmalar arasında en etkin sistemin Kıta Avrupası sistemi olduğu söylenebilir. AİHS çerçevesinde oluşturulan hukuk düzeni, uluslararası ve milli hukukta meydana getirdiği

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

yükümlülükler açısından dikkat çekmektedir. Sözleşmeyle birey uluslararası hukukta hak sahibi durumuna getirilmiş, güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunmasından her bir sözleşmeci devletin sorumlu olacağı güvence altına alınmış ve bireysel başvuru hakkının tanınması nedeniyle uygulamada etkinlik düzeyi arttırılmıştır. Bu kapsamda ifade özgürlüğü hakkı da Sözleşme kapsamında üstün bir korunma mekanizması altına alınmıştır.

İfade özgürlüğü, AİHS’de güvence altına alınmış olan diğer birçok özgürlüğün temelini veya ön şartını oluşturmakta, toplumun ve kişilerin maddi ve manevi alanda ilerlemesini ve kendini geliştirebilmesini sağlamaktadır. AİHM birçok kararında ifade özgürlüğünün demokratik toplumun esaslı temellerinden birini teşkil ettiğini belirtmektedir. Mahkeme bu kararlarda ifade özgürlüğünün, sadece lehte olduğu kabul edilen, zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen haber ve düşünceleri değil, ayrıca devletin veya nüfusun belirli bir bölümünün aleyhinde olan, şaşırtıcı veya rahatsız eden haber ve düşünceleri de kapsadığını özellikle vurgulamaktadır.

AİHS uygulamasını şekillendiren AİHM içtihat hukuku, ifade özgürlüğünün nasıl anlaşılması gerektiği ve sınırlandırma rejiminin işletilmesinde esas alınacak temel prensiplerin hangi noktalarda yoğunlaştı konusunda zengin bir kaynak sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akıllıoğlu, Tekin. **İnsan Hakları -1-** Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara, 1995.
- Anayurt, Ömer. **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Seçkin Yay., Ankara: 2004.
- Bozkurt, Enver. **İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü**, Nobel yay., Ankara, 2003.
- Civelek, Jale. **Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış**, Argumentum, Yıl.3, S. 25, 1992.

Defeis, Elizabeth F. Freedom of Speech and International Norms: A Response to Hate Speech, 29 STAN. J. INT'L L. 57, 62, 1992.

Erdoğan, Mustafa. **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Yay., Ankara, 2004.

Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul: 2001, s.411.

Gölcüklü, Feyyaz ve Gözübüyük, Şeref. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996.

Gözlügöl, Said Vakkas. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi**, Ankara, 1999.

Gülmez, Mesut. **Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması**, TBB Yay., Ankara: 2004.

<http://aihm.anadolu.edu.tr/>, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuku Projesi-04.09.2014.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Afrika_%C4%B0nsan_ve_Halklar%C4%B1n_Haklar%C4%B1_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi-15.01.2015.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar-05.09.2014.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler;23.01.2015.

http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/amerikan_insan_haklari.htm ,15.01.2015.

Kalabalık, Halil. **İnsan Hakları Hukuku**, Seçkin Yay., Ankara, 2009.

Kamber, Suat. **İfade Özgürlüğü**, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Kocasakal, Ümit ve Diğerleri, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü** Türk Ceza Hukuku Derneği, <http://www.tchd.org.tr/>.

Macovei, Monica. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, İnsan Hakları El Kitapları, No. 2, 1990.

Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002.

Okumuş Ali, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye'de İfade Hürriyeti**, Adalet Yayınevi - Hukuk Uygulama Kitapları , İnsan Hakları Dizisi, Ankara, 2007.

Redmond, Sophie. **İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, (Çev: Tanıl Bora), İletişim yay., İstanbul, 2007.

Sunay, Reyhan. **İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, LTD Yayınları, 2001, Ankara.

Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

Şenoğlu, Fuat. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller, <http://www.turkhukuksitesi.com>- 04.09.2014.

Tezcan, Durmuş ve Diğerleri, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, TC Adalet Bakanlığı Yay, Ankara, 2004, s. 265.

Türköne, Mümtazer. **Siyaset**, Ankara, 2003.

Uyar, Lema. **Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006**, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2006.

Yamaner, Melike Batur. **Uluslararası Hukukta Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu**, İstanbul, 2001.